

Prof. univ. dr. Monna-Lisa Belu Magdo

Răspunderea extracontractuală

în reglementarea Codului civil
și în legislația conexă

Editura
Hamangiu
2023

CAPITOLUL AL V-LEA.

RĂSPUNDEREA CIVILĂ PENTRU PREJUDICIUL CAUZAT PRIN FAPTA ILICITĂ A ALTOR PERSOANE

Secțiunea 1. Concepția vechiului și noului Cod civil privind răspunderea pentru fapta ilicită a altei persoane

Principiul răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie s-a dovedit ineficace în încercarea victimei de reparare a prejudiciului cauzat injust, atunci când autorul acestuia este o persoană incapabilă de a conștientiza natura și gravitatea faptei sale, consecințele acesteia ori, deși capabilă delictual, este insolubilă ori are o solvabilitate insuficientă, de natură de a pune victima în situația de a nu putea obține întreaga reparație de la cel în cauză. Din acest considerent și în scopul apărării intereselor legitime ale victimei prejudiciate, legiuitorul a reglementat pe lângă răspunderea directă delictuală pentru fapta proprie și o altă răspundere indirectă, complementară celeia reparatorii a autorului direct, și anume răspunderea pentru fapta ilicită a altuia.

În reglementarea vechiului Cod civil, răspunderea pentru fapta altuia sau răspunderea indirectă, considerată o specie a răspunderii delictuale, derogatorie de la dreptul comun în materie, se înfățișa sub forma prezumției de răspundere stabilită de lege în sarcina aceluia care aveau calitatea de părinți, cadre didactice, meseriași sau comitenți, pentru faptele ilicite cauzatoare de prejudicii, săvârșite de copii, elevi, ucenici, prepuși, aflați în supravegherea, educarea, îndrumarea, organizarea, controlul sau autoritatea lor^[1].

Cele trei situații cu valoare de excepție de la răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie se referă la răspunderea părinților pentru prejudiciile cauzate prin faptele ilicite săvârșite de copii lor minori [art. 1000 alin. (2) și (5) C. civ. 1864], răspunderea comitentului pentru prejudiciile cauzate prin faptele ilicite ale prepușilor săi [art. 1000 alin. (3) C. civ. 1864], răspunderea institutorilor și artizanilor pentru prejudiciile cauzate prin faptele ilicite săvârșite de elevi sau după caz de ucenici [art. 1000 alin. (4) și (5) C. civ. 1864]. Aceste trei ipoteze de mai sus aveau un caracter special și erau de strictă interpretare și aplicare^[2]. Toate cazurile de răspundere pentru fapta ilicită a altuia aveau la bază existența unor raporturi de subordonare, în temeiul cărora persoana chemată să răspundă, exercita supravegherea, educarea, creșterea, controlul activității aceluia pentru a cărui faptă ilicită era chemată să răspundă^[3].

^[1] I. LULĂ, *Observații asupra răspunderii pentru fapta altuia reglementată de art. 1434 alin. (2) din Codul civil*, în *Dreptul nr. 7/2001*, p. 66; M. COSTIN, M. MUREȘAN, V. URSA, *Dicționar de drept civil*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 334.

^[2] C. STĂTESCU, *Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altei persoane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 8.

^[3] C. STĂTESCU, *op. cit.*, p. 19.

Fundamentele teoretice ale celor trei ipoteze ale răspunderii pentru fapta altuia, diferă unele de altele. Astfel, răspunderea părinților, a cadrelor didactice și a meseriașilor pentru fapta ilicită a copiilor, elevilor și ucenicilor se fundamentează pe o dublă prezumție relativă, de culpă, aceea legată de exercitarea atribuțiilor de supraveghere, educare și creștere și prezumția de cauzalitate, între modul de exercitare a acestor atribuții și fapta prejudiciabilă a copilului, elevului sau ucenicului. În viziunea art. 1000 alin. (2) C. civ. 1864, răspunderea părinților nu era una subsidiară, ci de răspundere în locul copilului sau alături de acesta, după cum copilul era lipsit sau nu de discernământ.

Într-o altă opinie, s-a susținut că, *de lege lata*, răspunderea reglementată de art. 1000 alin. (2) C. civ. 1864 este o răspundere obiectivă, fără culpă, fundamentată pe ideea de garanție, care are ca suport riscul social sau solidaritatea familială dintre copii și părinți.

Tot astfel, prezumția irefragabilă de culpă a comitentului pentru fapta ilicită a prepusului, a fost înlocuită cu răspunderea obiectivă, fundamentată pe ideea de garanție, având ca suport riscul de activitate^[1]. Într-o altă variantă, ideea garanției subiective nu este desprinsă de ideea de vină a comitentului, pe considerențul că de cele mai multe ori săvârșirea de către prepus a unei fapte ilicite cauzatoare de prejudicii se poate explica și prin existența unei insuficiențe în exercitarea atribuțiilor de supraveghere, îndrumare sau control de către comitent^[2].

În reglementarea vechiului Cod civil, doctrina a propus recunoașterea existenței unui principiu în materia răspunderii pentru fapta altuia, regăsit în interpretarea art. 1000 alin. (1) C. civ. 1864. Acest principiu instituie în această materie a răspunderii pentru fapta altuia o răspundere obiectivă, fundamentată pe obligația de garanție și care nu poate fi înlăturată decât prin proba existenței unei cauze străine, forța majoră, fapta victimei sau a terței persoane^[3].

Extensia principiului răspunderii obiective la toate formele răspunderii delictuale pentru fapta altuia s-a considerat că ar fi fost în măsură să înlăture și deosebirea de tratament privind răspunderea părinților, institutorilor și meșteșugarilor pentru faptele prejudiciabile ale copiilor, elevilor și ucenicilor, fundamentată pe o prezumție relativă de culpă și răspunderea altor persoane ținute de obligația de supraveghere a minorilor (asistenții maternali, persoanele fizice sau juridice care își asumă obligația de îngrijire reeducare a minorilor ori a bolnavilor psihici puși sub interdicție) care chemate fiind să răspundă pe temeiul obiectiv, erau ținute să probeze, pentru înlăturarea răspunderii lor indirecte, existența forței majore, a cazului fortuit, a faptei victimei sau a terțului, adică existența unor cauze cu un grad sporit de dificultate^[4].

Așadar, afirmă adeptul acestei opinii „este necesar să se admită chiar de *lege lata* că și răspunderea părinților, precum și a institutorilor este obiectivă, fără culpă; în caz contrar, s-ar ajunge la o soluție greu de înțeles și admis; astfel, atâta vreme cât la baza răspunderii părinților se află o culpă prezumată, ar fi

[1] I. LULĂ, *Fundamentul răspunderii comitentului pentru fapta prepusului*, în *Contribuții la Studiul Răspunderii Civile*, Ed. Cordial Lex, Cluj Napoca, 1997, p. 124-134.

[2] C. STĂTESCU, *op. cit.*, p. 142.

[3] L. POP, *Reglementarea răspunderii delictuale pentru fapta altuia în textele noului Cod civil*, în *Dreptul* nr. 5/2010, p. 13; L. POP, *op. cit.*, vol. III, p. 347.

[4] L. POP, *op. cit.*, în *Dreptul* nr. 5/2010, p. 13-14.

inadmisibil să se rețină în sarcina altor persoane care au obligația de a supraveghea un minor, cum sunt alți membrii ai familiei, tutorii, asistenții maternali etc. o răspundere obiectivă fără culpă; în acest fel, situația celor care nu răspund pe temeiul principiului prevăzut de art. 1000 alin. (1) teza I, ar fi mai dificilă decât a părinților, aceștia din urmă putând, cel puțin teoretic, să înlăture prezumția relativă de culpă impusă în sarcina lor”^[1].

1.1. Reglementarea actualului Cod civil în materia răspunderii delictuale pentru prejudiciile cauzate prin fapta ilicită a altei persoane

În evoluția intervenită în spațiul răspunderii civile delictuale pentru prejudiciile cauzate terților prin fapta ilicită a altora, aspectele controversate, opiniile doctrinare și jurisprudențiale promovate în plan național, inclusiv soluțiile legislative sau soluțiile consacrate pe cale pretoriană din unele state europene, s-au regăsit în concepția și în chintesența lor, în reglementarea actualului lor Cod civil.

În cadrul răspunderii civile delictuale din Capitolul IV, Titlul II, Cartea a V-a, legiuitorul consacră două articole în care persoana poate fi obligată să răspundă pentru prejudiciul cauzat unui terț prin fapta ilicită a altuia sau altora. Art. 1372 C. civ. a instituit răspunderea pentru fapta prejudiciabilă a minorului sau a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, în sarcina acelorora care în temeiul legii, a unui contract, ori a unei hotărâri judecătorești sunt obligați să supravegheze aceste persoane. Textul este în măsură să extindă răspunderea de la fapta delictuală a copilului minor, cel care implică un raport de rudenie, la toate categoriile de minori, la care se adaugă persoanele care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, fără distincție de vârstă și de la părinți la toate categoriile de persoane în a căror atribuție există obligația de supraveghere, indiferent de forma exercitării acesteia, în privința minorilor și a persoanelor care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială. De asemenea, textul de la art. 1372 C. civ. asociază răspunderea părinților pentru prejudiciile cauzate terților prin fapta ilicită a copiilor lor cu modul în care părinții și-au îndeplinit îndatoririle impuse de exercițiul autorității părintești. Cu alte cuvinte, asistăm la o înăsprire și deci la o accentuare a responsabilității părinților, de la îndatorirea de supraveghere la îndatoririle directe sau indirecte, explicite sau implicite, impuse de conceptul autorității părintești.

Dispozițiunile art. 1373 C. civ. circumscriu răspunderea comitenților pentru prejudiciile cauzate de prepuși numai în privința faptelor ilicite săvârșite de aceștia și care au legătură cu atribuțiile sau scopul funcțiilor încredințate, înlăturând răspunderea comitentului ori de câte ori victima cunoștea sau după împrejurări trebuia să cunoască la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile că prepusul a acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau scopul funcției încredințate.

Un merit al actualei reglementări este acela al consacării legale a conceptului de comitent, preluând opiniile doctrinei și jurisprudenței. Exercițarea de către comitent al direcției, supravegherii și controlului prevăzute de art. 1373 alin. (2) C. civ. reprezintă, de fapt, suportul riscului de activitate, integrat răspunderii obiective.

^[1] *Ibidem.*

În sfârșit, art. 1374 C. civ. stabilește corelația formelor de răspundere pentru fapta altei persoane. Astfel, răspunderea părinților pentru fapta ilicită a minorului nu operează în concurs cu existența răspunderii dovedite a persoanei căreia îi revine obligația de supraveghere a minorului. Răspunderea comitentului pentru fapta prejudiciabilă a minorului având calitatea de prepus, primează răspunderii părinților sau acelorora cărora le revine îndatorirea de supraveghere a minorului, dar numai dacă fapta ilicită a prepusului minor are legătură cu atribuțiile funcției sau scopului acesteia. În acest caz, art. 1374 alin. (2) teza a II-a C. civ. instituie victimei o facilitate în alegerea temeiului juridic al acțiunii pentru repararea prejudiciului ce i-a fost cauzat, între art. 1372 și art. 1373 C. civ., ori de câte ori părintele are și calitatea de comitent în raport cu copilul minor, prepus. Această opțiune are la bază posibilitățile cele mai sigure legate de realizarea efectivă a recuperării prejudiciului victimei, în funcție de solvabilitatea părților, ca persoane fizice sau comitenți.

Secțiunea a 2-a. Caracterele răspunderii delictuale pentru fapta altuia

Doctrina și practica judiciară sunt unanime în a califica cele două forme ale răspunderii pentru prejudiciul cauzat de altul, ca fiind o răspundere obiectivă fără culpă, al cărui fundament obiectiv este obligația de garanție, cu suportul riscului de autoritate în cazul reglementat de art. 1372 C. civ. și riscul de activitate asociat cu acela de autoritate, în ipoteza reglementată de art. 1373 C. civ.

Caracterul obiectiv al răspunderii vine în întâmpinarea interesului victimei, de a obține repararea prejudiciului, deoarece nu mai este ținută să facă dovada vinovăției autorului faptei prejudiciabile. În raportul dintre persoana răspunzătoare și victimă, vinovăția sau nevinovăția autorului prejudiciului, nu prezintă relevanță în nașterea obligației de reparare a prejudiciului, ea are relevanță numai în raportul victimei cu autorul faptei ilicite, atunci când victima cere acestuia sau acestuia și aceluia care răspunde pentru el, repararea prejudiciului. De asemenea, problema vinovăției autorului prejudiciului reprezintă o condiție a eventualului regres al persoanei răspunzătoare, după despăgubirea victimei.

Acest caracter obiectiv al răspunderii, cu fundamentul garanției și suportul riscului de autoritate ori de activitate, asociat cu acela de autoritate, conferă răspunderii aceluia care răspunde pentru altul un caracter principal și autonom față de răspunderea proprie a făptuitorului, fără ca între ele să existe o dependență unilaterală sau reciprocă.

Nașterea obligației aceluia chemat să răspundă pentru altul, concomitent cu obligația celui care a cauzat prejudiciul prin fapta sa ilicită, nu generează între aceștia raporturi de dependență sau accesorialitate, deoarece ambele obligații sunt principale și autonome. Răspunderea autorului faptei ilicite directe nu reprezintă o condiție pentru nașterea răspunderii pentru fapta altuia, căci obligația de garanție ca fundament al acestei din urmă răspunderi nu se poate confunda cu garanția de solvabilitate, asemănătoare fidejusiunii. Persoana răspunzătoare pentru altul nu este ținută la repararea prejudiciului în calitate de garant, de cauțiune. Această persoană răspunzătoare, ținută de obligația de supraveghere a

minorului, a celui care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială sau, după caz, pentru organizarea, controlul, direcționarea prepusului are o obligație proprie de reparare a pagubei cauzate victimei, și nu o obligație de reparare a prejudiciului cauzat de altul, de vreme ce este fără relevanță nașterea unei obligații similare în sarcina autorului faptei prejudiciabile. Caracterul principal direct și independent al răspunderii delictuale pentru fapta altuia în raport cu răspunderea proprie a autorului faptei prejudiciabile a fost confirmat și printr-o decizie de speță^[1] a fostei instanțe supreme, în materia răspunderii comitentului pentru prepus, care a concluzionat că, deși obligația de dezdăunare a prepusului a fost stinsă printr-o dispoziție specială a legii, obligația de dezdăunare a comitentului a rămas pe mai departe în ființă. Or, aceasta pune în evidență caracterul principal și independent al obligației comitentului față de aceea a prepusului, a cărei existență nu este condiționată de aceea a prepusului și nu este dependentă de aceasta.

Secțiunea a 3-a. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta minorului și a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială

3.1. Cadrul de reglementare și domeniul de aplicare a vechiului și noului Cod civil

Vechiul Cod civil avea un domeniu restrâns de reglementare a acestei răspunderi pentru fapta ilicită a altuia, deoarece art. 1000 alin. (2) C. civ. se referea numai la răspunderea părinților pentru faptele ilicite și prejudiciabile ale copiilor lor minori, care aveau o comunitate de locuință cu aceea a părinților, iar art. 1000 alin. (4) coroborat cu alin. (5) C. civ. 1864 reglementa separat și similar răspunderea institutorilor și artizanilor pentru faptele ilicite cauzatoare de prejudicii săvârșite de elevii minori și ucenicii minori. În ambele texte, răspunderea părinților, institutorilor și artizanilor era fundamentată pe existența unei prezumții relative de culpă în supraveghere și a unei prezumții relative de cauzalitate între conduita celor chemați să răspundă pentru altul și fapta ilicită prejudiciabilă a minorului, a elevului sau ucenicului minor. În absența unei reglementări exprese a răspunderii părinților și a altor persoane pentru faptele ilicite ale celor puși sub interdicție judecătorească, doctrina și jurisprudența, pornind de la rațiunea textelor art. 1000 alin. (2) și (4) C. civ. 1864, au încercat și a reușit să extindă răspunderea delictuală pentru altul și în privința acestor categorii de persoane^[2]. Mai mult, doctrina identificând în art. 1000 alin. (1) C. civ. 1864 existența unui principiu de răspundere delictuală pentru fapta altuia, a justificat

[1] T.S., s. civ., dec. nr. 352/1981, în C.D., 1981 p. 113.

[2] C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. a IX-a, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 303; T.R. IONAȘCU, *Persoana fizică în dreptul RPR*, Ed. Academiei, București, p. 175.

necesitatea și existența unei obligații de supraveghere a persoanelor a căroră stare fizică, psihică și socială impune aceasta^[1].

Prin adoptarea noului Cod civil, în art. 1372 a fost reglementată cu valoare de principiu răspunderea pentru fapta ilicită a minorilor și a persoanelor puse sub interdicție (ulterior, a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, în urma modificărilor substanțiale aduse prin Legea nr. 140/2022) pe seama persoanelor fizice sau juridice care în temeiul legii, a contractului sau a unei hotărâri judecătorești sunt ținute de obligația de supraveghere a minorilor și a acelor puși sub interdicție judecătorească.

Din conținutul art. 1372 alin. (2) C. civ., rezultă că răspunderea persoanei ținută de obligația de supraveghere nu este condiționată de îndeplinirea tuturor condițiilor răspunderii pentru fapta proprie a autorului faptei prejudiciabile. Nu este necesar ca acesta să aibă discernământul prezumat și nici vinovăția la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile, chiar dacă acesta are capacitatea delictuală, având împlinită vârsta de 14 ani. În temeiul art. 1372 alin. (3) C. civ. exonerarea de răspundere a persoanelor prevăzute în primul alineat al textului de referință, poate interveni „numai dacă se dovedește că nu au putut împiedica fapta prejudiciabilă”, dovadă care se poate face numai pe terenul cauzalității, adică în condițiile cazului fortuit, forței majore, faptei victimei sau a unui terț, dacă faptele ultimilor doi, îndeplinesc condițiile forței majore sau cazului fortuit.

În privința părinților și tutorilor, condiția exonerării acestora de răspundere pentru prejudiciul cauzat prin fapta ilicită a minorului și a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială este mai exigentă, deoarece în temeiul tezei II al art. 1372 alin. (3) C. civ., aceștia trebuie să probeze că nu au putut împiedica fapta prejudiciabilă din „alte cauze decât modul în care și-au îndeplinit îndatoririle decurgând din exercițiul autorității părintești”. Autoritatea părinților chiar dacă integrează eliptic și obligația de supraveghere are un conținut mult mai extins decât supravegherea, precum obligația de creștere a copilului, îngrijirea sănătății și dezvoltării lui fizice, psihice și intelectuale, de educarea, învățătura, pregătirea profesională a copilului, potrivit propriilor convingeri, însușirilor și nevoilor acestuia; ei sunt datori să dea copilului orientarea și sfaturile necesare corespunzătoare drepturilor pe care legea le recunoaște acestuia.

3.2. Persoanele pentru care operează răspunderea delictuală pentru fapta altuia

Spre deosebire de vechiul Cod civil în care răspunderea era angajată în temeiul art. 1000 alin. (2) și (4) C. civ. 1864 pentru faptele ilicite cauzate de copii minori care locuiau cu părinții și pentru faptele ilicite ale elevilor și ucenicilor, art. 1372 C. civ. extinde sfera persoanelor pentru care operează răspunderea pentru altul, alăturând copiilor minori, toate categoriile de minori și persoanele care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, indiferent de vârsta acestora. O asemenea răspundere nu operează în privința persoanelor majore lipsite de discernământ, dacă nu sunt puse sub o măsură de ocrotire.

^[1] L. POP, *op. cit.*, vol. III, p. 381.